

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Лугувий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

Т. Л. Самойлова (Одесса)

КОНТАКТЫ РОДОСА И ТИРЫ В ЭЛЛИНИСТИЧЕСКОЕ ВРЕМЯ ПО ДАННЫМ КЕРАМИЧЕСКОЙ ЭПИГРАФИКИ

В период поздней классики и эллинистическое время Тира занимает достаточно значимое место в международной торговле, чему способствуют и благоприятные географические условия: расположение города на берегах полноводной реки и прочные связи с варварами, проживавшими в соседних регионах. На рынок Тире поступали товары из различных античных центров. Наиболее объемные товары: вино и оливковое масло – поступали в амфорной таре, которая является наиболее массовым археологическим источником. Постепенно меняются направления и характер греческой торговли. Одним из значительных торговых контрагентов Тире, начиная с конца IV в. до Р.Х., был Родос, связи с которым фиксируются благодаря находкам фрагментов амфор типа Солоха I. Уже в III в. до Р.Х. Родос начинает занимать одно из первых мест во внешней торговле. В Тире были выявлены все типы родосских амфор вплоть до начала I в. до Р.Х. Особенно многочисленны материалы родосского происхождения последней четверти III – первой половины II вв. до Р.Х. Кроме товаров в амфорной таре в Тире поступала столовая родосская керамика, терракоты. Кроме того, Родос был связующим звеном с Александрией Египетской. О роли контактов с Родосом, в том числе и торговых, может свидетельствовать фрагмент почетного декрета в честь неизвестного по имени гражданина Тире, в котором он награждается родосцами и кизикинцами венками из плюща, а ольвиополитами – из лавра¹.

Клейма амфор Родоса являются одним из важнейших хронологических индикаторов. За последнее время коллекция родосских клейм из Тире существенно выросла, что позволило внести определенные дополнения в наши представления о торговле между этими двумя античными центрами. Наиболее подробная классификация, которой мы придерживаемся в своей работе, была разработана Ж. Финкельштейном². Он относит начало клеймения к 304 г. до Р.Х., а его конец – к 40-30 гг. до Р.Х., выделяя 7 хронологических групп, внутри которых существует и более дробное деление на подгруппы.

Изучение коллекции родосских амфорных клейм Тире, происходящей из раскопок последних лет, в сочетании с данными коллекции предшествующего периода показывает наличие штампелей всех 7 групп, выделенных Ж. Финкельштейном. Самые

многочисленные клейма приходятся на III группу (период Пергамского комплекса), что составляет более 50% от общего количества. В период I, а также VII групп количество клейм очень невелико. Это в целом не противоречит более раннему анализу распределения родосских клейм в Тире,³ хотя процентные соотношения и корректируются. Похожая ситуация прослеживается и в других греческих городах Северного и Северо-Западного Причерноморья. 90-60 гг. П.в. до Р.Х. являются апогеем развития торговых связей Родоса с Причерноморьем.

Присутствие в родосских клеймах названий месяцев позволяет проанализировать и проследить динамику годового производства клейменных амфор на Родосе. Из клейм Родоса, которые сохранили в своих легендах названия месяцев, распределение по месяцам представляется следующим образом (учитываются данные как старых коллекций, так и собрание последних лет):

Ἰανουάριος (Январь)	- 56
Ἀπριλίτιος (Апрель)	- 63
Ἰουνίος (Июнь)	- 19
Νοεμβρίος (Ноябрь)	- 40
Δεκέμβριος (Декабрь)	- 7
Ἰουλίου (Октябрь)	- 28
Ἰανουάριος (Февраль)	- 2
Ἀυγούστου (Август)	- 14
Ἰανουάριος (Сентябрь)	- 61
Ἰανουάριος δευτέρου	- 2
Μαΐου (Май)	- 3
Μαρτίου (Март)	- 45
Ἰουλίου (Июль)	- 40

Наиболее «производительными» можно считать месяцы, соотносимые с современными январем, мартом, апрелем, июлем, ноябрем. Менее всего амфорная тара была затребована в декабре, феврале, мае, августе. Очевидно, это было связано с особенностями торговли.

Исследования последних лет позволили выявить на определенных этапах не только наиболее знаменитых фабрикантов, но и выделить несколько новых имен, относящихся к различным этапам родосского амфорного производства.

В коллекции, происходящей из раскопок последних лет, выявлены клейма нескольких ранее неизвестных фабрикантов: Σπίνθηρ, Μάης, Διόκλης 2⁴. Кроме того, выявлены клейма 3-х женщин-

фабрикантов – Νάβις (ШІV групи), Τιμό (ШІ група), Νικαγίς (ШІІ група)⁵.

¹ Фурманская А. И. Античный город Тира // Античный город. М., 1963; Карышковский П. О., Клейман И. Б. Античный город Тира. К., 1985. С. 64.

² Finkielsztejn G. Chronologie détaillée et révisée des éponymes amphoriques rhodiens de 270 a 108 av. J.-C. environ. Premier bilan // BAR.2001. International sér. 990.

³ Самойлова Т. Л. Экономические связи Тир с античными городами в V-I вв. до н.э. // Памятники древних культур Северо-Западного Причерноморья. К., 1981. С. 58 и сл.

⁴ Определение Н. Матиевич.

⁵ Определение Н. Матиевич.

О. П. Сєкерська (Одеса)

ТВАРИННИЦТВО ТА ПОЛЮВАННЯ В ГОСПОДАРСТВІ НАСЕЛЕННЯ АНТИЧНОГО ЧАСУ МЕЖИРІЧЧЯ ДУНАЮ ТА ПІВДЕННОГО БУГУ

Античні городища та поселення, розташовані в межиріччі Дунаю і Південного Бугу, були частиною античного світу Північного Причорномор'я і мали, відповідно, спільні моделі господарського розвитку. Однак можна відзначити і певну специфіку в розвитку таких галузей господарства, як тваринництво і полювання, пов'язану із особливостями ландшафтних мікрозон та відмінностями в етнічному складі мешканців окремих пам'яток. Для вивчення значення окремих видів тварин, які розводилися давнім населенням, та реконструкції динаміки їх чисельності впродовж історії існування окремих пам'яток, як правило, використовують дані археозоології.

В даній роботі проаналізовані результати вивчення археозоологічних комплексів античних та еллінізованих (або греко-варварських) городищ і поселень: Картал (Орлівка), Ніконій, Тіра, Надлиманське городище, Надлиманське ШІ, Надлиманське VI, Жевахова Гора, Приморський бульвар та Кошари. Пам'ятки представлені різною кількістю дослідженого матеріалу та мають неоднакові хронологічні рамки свого існування. Проте порівняння видового складу домашньої худоби та мисливської здобичі дозволяє зробити ряд цікавих спостережень. Дані вивчення археозоологічних комплексів античних городищ та поселень межиріччя Дунаю – Південного Бугу наведені у таблицях 1 – 2.

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тощев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Каstellum Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет лвівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эпилеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотовая статуэтка римского воина из Картала...481	
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиры в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622